

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้ค้นคว้าแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนเอกสารและตำราเพื่อใช้ประกอบในการศึกษา ภายใต้หัวข้อต่อไปนี้

1. พฤติกรรมการบริโภค
2. แนวคิดเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมกับพฤติกรรมมนุษย์
3. ปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจของผู้บริโภค
4. โภชนาการและอาหาร
5. สารอาหารที่มีความสำคัญต่อร่างกาย
6. ปริมาณโปรตีนที่กำหนดของกลุ่มบุคคลวัยต่างๆ

พฤติกรรมการบริโภค

กองโภชนาการ กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุขให้ความหมาย “พฤติกรรมการบริโภค” คือการกระทำใดๆ ของบุคคลหรือกลุ่มคนที่มีหรือเกี่ยวข้องกับการบริโภคอาหาร เช่น การเลือกบริโภคอาหาร การเลือกซื้ออาหาร การเตรียมและประกอบอาหาร เป็นต้น การบริโภคอาหารแยกออกเป็น 2 ประเด็น คือ

1. การเลือกบริโภคอาหารที่พึงประสงค์ หมายถึง การเลือกบริโภคอาหารให้เหมาะสมกับความต้องการในสุขภาพและวัยต่างๆ เลือกอาหารที่สด สะอาด ซึ่งมีอยู่ในท้องถิ่น ตามฤดูกาล คำนึงถึงประโยชน์ และคุณค่าอาหารมากกว่าราคา รสชาติ ค่านิยมของอาหารเรื่องความเชื่อผิดๆ เกี่ยวกับการบริโภคอาหาร

2. การเลือกบริโภคที่ไม่พึงประสงค์ หมายถึงความเชื่อแบบผิดๆ ไม่มีเหตุผลเกี่ยวกับการบริโภค เช่น ความเชื่อถือในเรื่องความเจ็บป่วย ข้อห้ามต่างๆ ที่มีมาแต่โบราณที่ทำให้เกิดโทษ

องค์การอนามัยโลก ได้ตั้งความหวังไว้ว่าในปี พ.ศ. 2543 ประชาชนทุกคนจะมี “สุขภาพดีถ้วนหน้า” ตามสภาพของเศรษฐกิจ และสภาพของท้องถิ่น โดยอาศัยความร่วมมือของชุมชน และความร่วมมือนี้ต้องเป็นความต้องการและสมัครใจของชุมชนเอง ในอันที่จะแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นเพื่อตนเอง ครอบครัว และชุมชนของเขาเอง เนื่องจากคุณภาพชีวิตของคนไทยจะดีได้นั้นจำเป็น

ต้องบรรลุเกณฑ์ความจำเป็นขั้นพื้นฐาน (จปฐ.) อันหมายถึง ความต้องการพื้นฐานที่จำเป็นสำหรับการดำรงชีวิตของมนุษย์แต่ละคนในสังคม โดยเป็นที่ยอมรับกันว่าประชาชนจะมีคุณภาพดีต้องมีความจำเป็นพื้นฐาน 9 หมวด ซึ่งระบุไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 7 (2535-2539) มีดังนี้ คือ อาหารดี มีบ้านอาศัย ศึกษาอนามัยถ้วนทั่ว ครอบครัพลอดภัย รายได้ดี มีลูกไม่มาก ออกกำลังกาย พาสุคุณธรรม บำรุงสิ่งแวดล้อม

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า "อาหารและโภชนาการ" ได้รับการบรรจุให้เป็นองค์ประกอบสำคัญในหมวดที่ 1 ของเกณฑ์ความจำเป็นพื้นฐานของชีวิต (จปฐ.) โดยระบุว่า "ประชาชนได้กินอาหารที่ถูกสุขลักษณะและเพียงพอกับความต้องการของร่างกาย" แต่ถ้าประชาชนบริโภคอาหารไม่ถูกต้องหรือไม่ถูกสุขลักษณะจะเกิดปัญหาตามมาคือ การขาดสารอาหาร การได้รับสารอาหารเกิน ซึ่งอาจทำให้เกิดการสูญเสียทรัพยากรบุคคลในวัยทำงานของสังคม โดยทั่วๆ ไปแล้วแบบแผนในการบริโภคอาหารของคนในแต่ละสังคมแต่ละวัฒนธรรม จะถูกจำกัดอยู่ในกรอบของการเลือกอาหารด้วยปัจจัยต่างๆ หลายประการด้วยกัน นับตั้งแต่สภาพทางภูมิศาสตร์ ความสามารถในการผลิต การกระจายอาหาร สภาพทางเศรษฐกิจ ตลอดจนปัจจัยทางด้านวัฒนธรรม เป็นต้น ซึ่งปัจจัยทางวัฒนธรรมนั้นจะหมายถึง ความเชื่อ บริโภคนิสัย และขนบธรรมเนียมประเพณีที่เกี่ยวข้องกับการบริโภคอาหาร (วรรณวิไล ลักษณะนาเดช, 2544)

แนวคิดเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมกับพฤติกรรมมนุษย์

มนุษย์จะมีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม ทำให้เกิดการเรียนรู้และพฤติกรรมต่างๆ ทำให้มนุษย์ดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้ นอกจากสิ่งแวดล้อมแล้ว มนุษย์ยังสัมพันธ์กับสิ่งที่เป็นนามธรรมอันได้แก่ ระบบคุณค่าที่ยึดถือ ตลอดจนความรู้สึกและทัศนคติต่างๆ ไม่ว่าจะ เป็นของตัวเองหรือคนอื่นก็ตาม สิ่งที่เป็นนามธรรมนี้ทำให้เกิดการเรียนรู้การปฏิบัติตนให้สอดคล้องกับบรรทัดฐานของสังคมระหว่างมนุษย์กับสภาพแวดล้อม กายภาพ ในแต่ละความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นมีมิติทางด้านเวลาเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย ในชีวิตประจำวันกิจกรรมต่างๆ มักเกิดขึ้นตามเวลา กิจกรรมอาจจะเปลี่ยนแปลงไปตามเวลา ดังนั้นพฤติกรรมของมนุษย์จึงผูกพันกับเวลาเสมอ สิ่งที่กำลังมาทั้งหมดนี้ล้วนเป็นองค์ประกอบของสภาวะหรือสภาพการณ์ที่เกิดความสัมพันธ์ขึ้นระหว่างมนุษย์กับสภาพแวดล้อม องค์ประกอบเหล่านี้ย่อมมีส่วนในการกำหนดสภาพทางพฤติกรรม อาจสนับสนุนหรือเป็นอุปสรรคต่อการเกิดพฤติกรรม สภาพแวดล้อมทางกายภาพแม้จะมีอิทธิพลต่อลักษณะทางพฤติกรรม แต่คงไม่ได้กำหนดพฤติกรรมโดยตรงเป็นที่แน่นอน Lewin (อ้างใน สมบูรณ์ ศาลยาชีวิน, 2534, หน้า 24) นักจิตวิทยาากลุ่มเกสตัลท์ (Gestalt) ไม่ได้สนใจแต่เพียงกระบวนการรับรู้

และเรียนรู้ แต่ได้ให้ความสำคัญต่อการเกิดพฤติกรรม โดยเป็นอิทธิพลที่เป็นตัวกำหนดทางพฤติกรรม ซึ่งเลวินได้เสนอว่า พฤติกรรมมนุษย์นั้นเกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างอิทธิพลภายในตัวบุคคลกับอิทธิพลภายนอกที่แต่ละบุคคลรับรู้ด้วย บุคคลจะมีพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งแต่ถูกกำหนดโดยอิทธิพลทั้งภายในและภายนอกที่สัมพันธ์กับความที่เป็นประสบการณ์ของบุคคล ทฤษฎีสถานะของเลวิน (Lewin's Field Theory) ศึกษาพฤติกรรมที่สัมพันธ์กับขอบเขตสภาพแวดล้อมที่บุคคลมีประสบการณ์ในชีวิต (life space) ของปัจเจกชนไว้ว่า พฤติกรรมของคนเราขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ระหว่างอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมที่บุคคลนั้นๆ รับรู้ ซึ่งรวมถึงสภาพแวดล้อมทางกายภาพ สังคม และวัฒนธรรม

วิลมลิทธี ทรยางกูร (2535, หน้า 35) กล่าวว่า ความสัมพันธ์ของมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพนั้น จะทำให้เกิดกระบวนการทางพฤติกรรมที่เด่นชัดคือ

1. กระบวนการรับรู้ คือกระบวนการที่รับข่าวสารจากสภาพแวดล้อม โดยผ่านทางระบบสัมผัสกระบวนการนี้จึงรวมการรู้สึก (Sensation) ด้วย

2. กระบวนการรู้ คือกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการทางจิตที่รวมการเรียนรู้ การจำ การคิด ซึ่งย่อมรวมถึงการพัฒนาด้วย กระบวนการเรียนรู้จึงเป็นกระบวนการทางปัจจัยซึ่งเป็นพฤติกรรมภายใน

3. กระบวนการเกิดพฤติกรรมในสภาพแวดล้อม (Spatial behavior) คือกระบวนการที่บุคคลมีพฤติกรรมเกิดขึ้นในสภาพแวดล้อม มีความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมผ่านการกระทำที่สังเกตได้จากภายนอก เป็นพฤติกรรมภายนอก กระบวนการทางพฤติกรรมทั้ง 3 นี้มีความต่อเนื่องและสัมพันธ์กันอย่างซับซ้อนเราไม่สามารถทราบได้ว่าเกิดจากกระบวนการหนึ่งสู่อีกกระบวนการหนึ่งได้อย่างไร และไม่มี ความจำเป็นต้องแยกเป็นขั้นตอนที่ชัดเจน ดังนั้นกระบวนการทางพฤติกรรมที่เสนอมานี้ จึงมีความประสงค์เพื่ออธิบายให้เกิดความเข้าใจในสาระสำคัญของลักษณะทางพฤติกรรมเท่านั้น

อาจกล่าวโดยสรุปว่าพฤติกรรมของมนุษย์ขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมทางกายภาพและเวลา ต่อมาเมื่อระบบเวลายาวนานเท่าไรลักษณะสภาพแวดล้อมก็ย่อมมีโอกาสที่จะเปลี่ยนแปลงไป อาจจะดีหรือไม่ดีก็ตามแต่ พฤติกรรมของมนุษย์ก็ต้องปรับไปตามสภาพที่เปลี่ยนแปลงไปด้วยแนวคิดเกี่ยวกับพฤติกรรมทางบริภาคและการถ่ายทอดความรู้ของครอบครัวและชุมชน

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของผู้บริโภค

ปัจจัยที่สำคัญซึ่งมีอิทธิพลต่อผู้บริโภคแบ่งออกเป็นกลุ่มใหญ่ๆ ได้ 2 กลุ่ม คือ

ปัจจัยภายนอก (External Influences) ยังแบ่งออกเป็น

1. วัฒนธรรม เป็นปัจจัยหนึ่งที่มีผลต่อภาวะโภชนาการ มีอิทธิพลต่อผู้บริโภคครอบคลุมถึงความรู้ ความเชื่อ ศิลปะ จริยธรรม กฎหมาย และลักษณะที่ปฏิบัติกันในสังคมหนึ่งนั้นคือ พฤติกรรมผู้บริโภคเป็นผลพวงของแต่ละสังคมที่แตกต่างกัน สิ่งสำคัญคือค่านิยมพื้นฐานของสังคม ซึ่งจะเป็นตัวชี้ว่าอะไรผิด อะไรถูก อิทธิพลของวัฒนธรรมเกิดขึ้นโดยที่เราอาจจะไม่รู้ตัวหรือไม่ได้สังเกต เพราะพฤติกรรมนั้นเป็นที่ยอมรับในสังคม โดยคนส่วนใหญ่ปฏิบัติ คิดหรือรู้สึกเช่นนั้น (Williams, 1995, p.251)

2. ค่านิยมในแต่ละสังคมแตกต่างกัน และค่านิยมอาจจะเปลี่ยนแปลงได้ตามกาลเวลา

3. ลักษณะประชากร ลักษณะพื้นฐานของประชากร ได้แก่ อายุ ถิ่นฐานบ้านเรือน เหล่านี้เป็นปัจจัยหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมผู้บริโภค

4. ฐานะทางสังคม อิทธิพลของฐานะทางสังคมมีผลต่อการดำเนินชีวิตของผู้บริโภค เช่น กลุ่มผู้บริโภคระดับสูงย่อมบริโภคสินค้าแตกต่างจากกลุ่มผู้บริโภคระดับล่าง รายได้ของครอบครัว เป็นปัจจัยที่สำคัญที่มีต่อฐานะทางเศรษฐกิจและสังคม กล่าวคือ ครอบครัวที่มีรายได้ดีย่อมได้รับอาหารเพียงพอแก่ความต้องการของร่างกายมากกว่าครอบครัวที่มีรายได้ต่ำ (วนิดา สิทธิรัตนฤทธิ, 2523, หน้า 6-7; ทิพย์รัตน์ มณีเลิศ, ม.ป.ป, หน้า 5-9)

5. กลุ่มอ้างอิง พื้นฐานทางวัฒนธรรม ฐานะทางสังคม ตลอดจนค่านิยม และระดับการศึกษา สะท้อนผ่านมาทางกลุ่มอ้างอิง กลุ่มที่เราเกี่ยวข้องกับอยู่เป็นประจำมักกลายเป็นกลุ่มอ้างอิง โดยไม่รู้ตัว เช่น เพื่อน ญาติ เป็นต้น

6. ครัวเรือน เป็นปัจจัยที่สำคัญและมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมผู้บริโภค ลักษณะที่สำคัญของครัวเรือนที่ผู้ผลิตให้ความสนใจเป็นพิเศษในการผลิตสินค้าและบริการคือ ขนาดของครอบครัว บทบาทในการตัดสินใจในครอบครัว และวัฏจักรชีวิตของครอบครัว

ปัจจัยภายใน (Internal Influences) แบ่งออกเป็น

1. กระบวนการข้อมูล ในแง่ของการรับรู้ ผู้บริโภคจะได้รับข่าวสารข้อมูลจากกลุ่มอ้างอิง สถานการณ์ และกลไกต่างๆ ซึ่งจะเข้ามามีบทบาทในการตัดสินใจซื้อและการดำเนินชีวิตของผู้บริโภค และการเรียนรู้ และความจำ ซึ่งบ่อยครั้งที่ผู้บริโภคให้ความสนใจกับข้อมูลข่าวสารน้อยมาก ทั้งนี้เพราะผู้บริโภคไม่ได้ให้ความสำคัญกับข้อมูลข่าวสาร อย่างไรก็ตามผู้บริโภคมีความจำเป็น รสนิยม ความชอบ ความสัมพันธ์ระหว่างราคากับคุณภาพ เมื่อเรามีประสบการณ์มาก เราก็จะเรียนรู้แหล่งข้อมูลได้มากขึ้น

2. แรงจูงใจ เป็นสิ่งที่ทำให้ผู้บริโภคอยากซื้อ มีผลกระทบโดยตรงต่อพฤติกรรมผู้บริโภค ในขณะที่แรงจูงใจนี้เป็นตัวนำพฤติกรรมไปสู่เป้าหมาย บุคลิกมีความสัมพันธ์กับลักษณะของพฤติกรรม ซึ่งอาจแตกต่างกันในสถานการณ์ที่ต่างกันด้วย

3. รูปแบบการดำเนินชีวิต ปัจจัยทั้งหลายที่ได้กล่าวมาแล้ว ได้แก่ แรงจูงใจ วัฒนธรรม สถานะทางสังคม กลุ่มอ้างอิง และครัวเรือน ล้วนเป็นปัจจัยที่มีผลต่อการดำเนินชีวิต โดยเฉพาะอย่างยิ่งรูปแบบการดำเนินชีวิตสะท้อนให้เราเห็นว่า เขาคิดอย่างไร และเขาจะต้องเป็นอย่างไร

4. ทักษะคิด ประกอบด้วยความเชื่อ ความรู้สึก และพฤติกรรมที่แสดงออกอย่างคงเส้นคงวา เช่น ผู้บริโภคคนหนึ่งเชื่อว่าอาหารกระป๋องที่มียี่ห่อเป็นอาหารที่มีคุณภาพดี เขารู้สึกชอบอาหารกระป๋องยี่ห่อนั้น เมื่อเขาต้องการซื้ออาหารกระป๋องก็จะซื้อแต่อาหารกระป๋องยี่ห่อนี้เท่านั้น (Hawkins, D.I. & Best, R.J. & Coney, K.A., 1992; Perter, J.P. & Olson, J.C., 1994 อ้างใน เสาวพร เมืองแก้ว, 2543, หน้า 5, 8-10)

โภชนาการและอาหาร

โภชนาการและอาหารการกินเป็นเรื่องใหญ่ เพราะเป็นหนึ่งในสี่ปัจจัย ที่จำเป็นแก่การดำรงชีวิตของมนุษย์ การมีกินแต่อย่างเดียวไม่พอ ต้องรู้จักกิน และกินเป็นด้วยจึงจะทำให้ร่างกายได้รับประโยชน์จากอาหารเต็มที่ เมื่อใดร่างกายขาดอาหาร เป็นเหตุให้ร่างกายเสื่อมโทรมอ่อนเพลียลง สุขภาพไม่สมบูรณ์ เป็นบ่อเกิดแห่งโรคภัยไข้เจ็บได้ (เสาวนีย์ จักรพิทักษ์, 2535, หน้า 19) มนุษย์ทุกคนปรารถนาความสุข และความสุขหนึ่งที่มนุษย์จะพึงมีก็คือ สุขภาพจากการที่มีร่างกายแข็งแรง และไม่มีโรคภัยไข้เจ็บ (สาทิส อินทรกำแหง, 2540, หน้า 89)

สารอาหารที่มีความสำคัญต่อร่างกาย

สารอาหารที่มีความสำคัญต่อร่างกาย หมายถึง สารอาหารที่ร่างกายไม่สามารถสังเคราะห์ขึ้นได้ในร่างกาย แต่จะต้องได้มาจากอาหาร คือ

1. โปรตีน
2. คาร์โบไฮเดรต
3. ไขมัน
4. วิตามิน
5. เกลือแร่ต่างๆ
6. น้ำ

โปรตีน (Protein)

อวัยวะต่างๆ ส่วนของร่างกายโดยเฉพาะส่วนที่เป็นกล้ามเนื้อจะประกอบด้วยโปรตีนเป็นส่วนใหญ่ ประมาณ 16.9 เปอร์เซ็นต์ของน้ำหนักร่างกาย เพราะอาหารประเภทนี้ช่วยส่งเสริมโภชนาการ ให้พลังงานได้เช่นเดียวกับคาร์โบไฮเดรตและไขมัน

คำว่า "โปรตีน" มาจากภาษากรีก หมายถึง สิ่งสำคัญอันดับแรก ซึ่งโปรตีนนี้มีส่วนประกอบคล้ายคลึงกับคาร์โบไฮเดรต แต่มีไนโตรเจนเพิ่มขึ้นประมาณ 16 เปอร์เซ็นต์

หน้าที่โดยทั่วไป

1. ช่วยในการเสริมสร้างเนื้อเยื่อ และซ่อมแซมส่วนที่สึกหรอของอวัยวะต่างๆ ให้กลับคืนสู่สภาพปกติ
2. ควบคุมการทำงานภายในร่างกาย รวมทั้งเป็นส่วนประกอบของสารที่จำเป็นต่อการทำงานของอวัยวะนั้นๆ ด้วย
3. มีส่วนช่วยในการเผาผลาญ ซึ่งมีผลต่อการทำให้ความร้อนในร่างกายเพิ่มขึ้น
4. โปรตีน 1 กรัมให้พลังงาน 4 แคลอรี เช่นเดียวกับคาร์โบไฮเดรต

คาร์โบไฮเดรต (Carbohydrate)

เป็นสารอาหารที่ให้พลังงานเป็นสำคัญ ประมาณ 40-50 เปอร์เซ็นต์ของพลังงานที่ได้จากสารอาหาร และเป็นพลังงานที่ได้มาโดยเสียค่าใช้จ่ายน้อยเมื่อเทียบกับพลังงานที่ได้จากโปรตีน และหากร่างกายได้รับคาร์โบไฮเดรตเพียงพอก็จะเก็บโปรตีนไว้ใช้ เพื่อการเจริญเติบโตและซ่อมแซมอวัยวะที่จำเป็น

หน้าที่โดยทั่วไป

1. เป็นแหล่งเชื้อเพลิงของร่างกาย คาร์โบไฮเดรต 1 กรัมให้พลังงาน 4 แคลอรี
2. ความต้องการพลังงานของร่างกายจะต้องได้รับการสนองก่อนความต้องการด้านอื่นๆ ดังนั้น หากร่างกายได้รับคาร์โบไฮเดรตจากอาหารไม่เพียงพอ ร่างกายจะแปรสภาพของโปรตีนเพื่อนำมาใช้เป็นพลังงานทดแทนทันที
3. การเผาผลาญไขมันในภาวะปกติจะเกิดขึ้นหากร่างกายขาดคาร์โบไฮเดรต ถ้าการเผาผลาญนี้ให้พลังงานมากเกินไปเกินความต้องการ จะทำให้เกิดการรวมตัวของกรด ซึ่งเป็นของเสียที่มาจาก การสลายตัวของไขมัน ภาวะความเป็นกรดในร่างกายจะสูงกว่าปกติที่เรียกว่า Acidosis
4. ช่วยป้องกันและทำลายพิษต่างๆ ร่วมกับตับ แล้วขับออกนอกร่างกาย
5. การทำงานของเซลล์ประสาทเป็นพลังงานที่สมองต้องการ ดังนั้น การส่งเสริมให้เซลล์สมองทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ จะต้องมีเลือดไปเลี้ยงอย่างสม่ำเสมออยู่ตลอดเวลา การขาด

กลูโคสหรือออกซิเจนแม้จะเกิดขึ้นชั่วคราวหนึ่ง จะทำให้เซลล์สมองเสื่อม ไม่สามารถแก้ไขให้กลับสู่สภาพเดิมได้

ไขมัน (Fat)

ไขมันมีอยู่ในอาหารธรรมชาติทั่วไป และมีมากในอาหารประเภทมันสัตว์และน้ำมันพืช เป็นแหล่งสะสมพลังงาน ประกอบด้วยกรดไขมัน (Fatty Acid) ชนิดต่างๆ ที่มีความจำเป็นต่อร่างกาย ส่วนประกอบของไขมันมี คาร์บอน ไฮโดรเจน และออกซิเจน เช่นเดียวกับคาร์โบไฮเดรต แต่มีในปริมาณที่สูงกว่า ดังนั้นไขมันจึงให้พลังงานสูงกว่า

หน้าที่โดยทั่วไป

1. ให้พลังงานและความอบอุ่นแก่ร่างกาย (1 กรัมให้พลังงาน 9 แคลอรี)
2. เป็นตัวนำวิตามินที่ละลายในไขมัน (วิตามินเอ ดี เค) ให้มีการดูดซึมเข้าสู่กระแสเลือด
3. ให้ความสมบูรณ์และคุ้มกันโรคแก่ผิวหนัง
4. ให้ความเจริญเติบโตแก่ทารก เด็กและหญิงมีครรภ์
5. ให้อาหารมีรสชาติ และให้พลังงานสูงสุด
6. เนื้อเยื่อไขมันที่สะสมภายในร่างกาย จะทำหน้าที่รองรับอวัยวะภายในร่างกายมาให้ได้รับการกระทบกระเทือน และให้อวัยวะนั้นอยู่เป็นที่
7. ไขมันทำหน้าที่ป้องกันการสูญเสียวิตามินบางชนิด โดยเฉพาะวิตามินบี 1 และไนอาซิน
8. ทำหน้าที่หล่อลื่นให้อาหารผ่านลำไส้ได้ดีขึ้น ขณะเดียวกันจะลดการผลิตน้ำย่อยอาหาร ทำให้อาหารไปสู่ลำไส้ช้าลง จึงทำให้อิ่มนาน

วิตามิน (Vitamins)

สารที่ทำหน้าที่เสมือนตัวกระตุ้นและควบคุมการทำงานของระบบต่างๆ ของร่างกาย ทั้งยังมีหน้าที่อื่นๆ อีกมากมาย แต่ไม่ได้เป็นตัวให้พลังงานแก่ร่างกาย สารตัวนี้ ก็คือ วิตามิน มนุษย์รู้จักคำว่า "วิตามิน" (Vitamins) ในราวปี พ.ศ. 2455 โดยนักเคมีชาวโปแลนด์ได้รวมเอาคำสองคำ คือ Vital + Amine ซึ่งหมายถึง สารชนิดหนึ่งที่มีความสำคัญต่อชีวิตอย่างยิ่ง

หน้าที่โดยทั่วไป

1. จัดระเบียบและควบคุมการปฏิบัติงานของอวัยวะต่างๆ ภายในร่างกาย
2. ควบคุมการใช้พลังงานและให้อำนาจต้านทานโรค
3. ส่งเสริมการพัฒนาและการเจริญเติบโตของร่างกายโดยทั่วไป

เกลือแร่ (Minerals)

เกลือแร่มีความสำคัญต่อร่างกายอย่างยิ่ง แม้จะมีอยู่เพียง 4 เปอร์เซ็นต์ของน้ำหนักตัวก็ตาม เพราะเป็นทั้งส่วนประกอบของระบบโครงสร้างของร่างกาย และบางส่วนก็อยู่ในเนื้อเยื่อของเหลวในร่างกายทั่วไป

หน้าที่โดยทั่วไป

1. รักษาสมดุลของกรดและด่างในร่างกาย
2. เป็นตัวเร่งสำหรับปฏิกิริยาทางชีวเคมี
3. รักษาความสมดุลของน้ำในร่างกาย
4. ช่วยในการรับส่งประสาทความรู้สึก
5. ควบคุมการหดตัวของกล้ามเนื้อ
6. ช่วยในการเจริญเติบโตของเนื้อเยื่อ
7. ช่วยให้การเจริญเติบโตและพัฒนาของอวัยวะต่างๆ เป็นไปตามปกติ

น้ำ (Water)

มนุษย์สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้เป็นสัปดาห์โดยไม่ต้องรับประทานอาหาร แต่จะมีชีวิตอยู่ได้เพียง 3-4 วันหากร่างกายขาดน้ำ ปกติน้ำในร่างกายมีประมาณ $\frac{2}{3}$ ของน้ำหนักร่างกาย และ $\frac{1}{3}$ ของน้ำหนักน้ำนี้จะเป็นของเหลวนอกเซลล์ และเป็นของเหลวภายในเซลล์ เช่น ของเหลวหล่อเลี้ยงสมอง ไส้หลัง ลูกนัยต์ตา ส่วนอีก $\frac{2}{3}$ ของน้ำหนักจะเป็นของเหลวระหว่างเซลล์ (วุฒิพงษ์ ปรมัตถาวร และอารี ปรมัตถาวร, 2532)

ปริมาณโปรตีนที่กำหนดของกลุ่มบุคคลวัยต่างๆ

ตารางที่ 1 ปริมาณโปรตีนที่กำหนดของกลุ่มบุคคลวัยต่างๆ

เพศ	อายุ	น้ำหนัก (กก.)	ปริมาณโปรตีน		
			ปริมาณที่ ต้องการ (กรัม/กก.)	ปรับค่าความ สามารถในการย่อย (กรัม/กก.)	ปริมาณที่ กำหนด (กรัม/วัน)
	ต่ำกว่า 3 เดือน			น้ำนมแม่	
	3 - 5 เดือน	6	1.85	2.18	13
	6 - 8 เดือน	7	1.65	1.94	14
	9 - 11 เดือน	8	1.50	1.76	14
	1 - 3 ปี	12	1.20	1.41	17
	4 - 6 ปี	16	1.10	1.29	21
	7 - 9 ปี	22	1.00	1.18	26
ชาย	10 - 12 ปี	29	1.00	1.18	34
	13 - 15 ปี	42	1.00	1.18	50
	16 - 19 ปี	54	0.90	1.06	57
หญิง	10 - 12 ปี	31	1.00	1.18	37
	13 - 15 ปี	44	0.95	1.12	49
	16 - 19 ปี	48	0.80	0.94	45
ชาย	20 ⁺ ปี	58	0.75	0.88	51
หญิง	20 ⁺ ปี	50	0.75	0.88	44
	หญิงตั้งครรภ์	เพิ่มขึ้นอีกวันละ 7 กรัม			
	หญิงให้นมลูก	เพิ่มขึ้นอีกวันละ 19 กรัม ในระยะ 6 เดือนแรก และ 14 กรัม ในระยะ 6 เดือนที่สอง			

ที่มา: (กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข, 2532, ข้อกำหนดสารอาหารที่ควรได้รับประจำวันและแนวทางการบริโภคอาหารสำหรับคนไทย, หน้า 37)

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สุกันยา ศิริภากรกาญจน์ (2539) ได้ทำการศึกษาเรื่อง “พฤติกรรมการป้องกันภาวะโภชนาการที่ต่ำกว่าเกณฑ์มาตรฐานของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 จังหวัดเชียงใหม่” กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้คือ นักเรียนระดับประถมศึกษาปีที่ 5 สังกัดสำนักงานการประถมศึกษา จังหวัดเชียงใหม่ ปีการศึกษา 2539 จำนวน 262 คน คัดเลือกกลุ่มตัวอย่างโดยวิธีการสุ่มแบบหลายขั้นตอน สัมภาษณ์ครูอนามัยโรงเรียน จำนวน 9 คน และผู้ปกครองนักเรียน จำนวน 9 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเอง และการสัมภาษณ์แบบลึกสำหรับครูอนามัยโรงเรียน และผู้ปกครองนักเรียน จำนวน 9 คน วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้คอมพิวเตอร์โปรแกรมสำเร็จรูป เอสพี เอสเอส พีซีพีลัส (SPSS/PC+) เพื่อหาค่าความถี่ ร้อยละ ค่าไคสแควร์ และการวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณแบบขั้นตอน ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

1. พฤติกรรมการป้องกันภาวะโภชนาการที่ต่ำกว่าเกณฑ์มาตรฐานของเด็กนักเรียนอยู่ในระดับปานกลางมากที่สุด เมื่อประมาณค่าร้อยละในประชากรที่ระดับความเชื่อมั่น 95% ได้ค่าระหว่าง 47.96 กับ 60.04

2. ปัจจัยลักษณะส่วนบุคคล คือ เพศ ความรู้ และทัศนคติ มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการป้องกันภาวะโภชนาการที่ต่ำกว่าเกณฑ์มาตรฐานอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และ .01 ปัจจัยสภาพแวดล้อมคือ การได้รับสื่อสารมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการป้องกันภาวะโภชนาการที่ต่ำกว่าเกณฑ์มาตรฐานอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

3. ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการป้องกันภาวะโภชนาการที่ต่ำกว่าเกณฑ์มาตรฐานของเด็กนักเรียนตามลำดับความสำคัญ ได้แก่ การได้รับสื่อข่าวสาร ความรู้เกี่ยวกับอาหารและโภชนาการ เพศ และทัศนคติ โดยปัจจัยเหล่านี้มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการป้องกันภาวะโภชนาการที่ต่ำกว่าเกณฑ์มาตรฐานในระดับปานกลาง และสามารถอธิบายการเปลี่ยนแปลงของพฤติกรรมการป้องกันภาวะโภชนาการที่ต่ำกว่าเกณฑ์มาตรฐานได้ร้อยละ 10.40

4. ปัจจัยสภาพแวดล้อมที่บ้านและที่โรงเรียน ผู้ปกครองนักเรียนมีความรู้เรื่องอาหาร 5 หมู่ ดี มีความเชื่อว่าการรับประทานอาหารครบ 5 หมู่ จะทำให้มีสุขภาพและเรียนหนังสือเก่ง สำหรับในโรงเรียนจะมีการสอนเรื่องอาหารและโภชนาการก่อนรับประทานอาหารกลางวันหรือสอนเสริมในวิชาสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต

สิริวัฒน์ आयวัฒน์ (2539) ได้ทำการศึกษาเรื่อง “ภาวะโภชนาการและพฤติกรรมการบริโภคของนักเรียนชั้นประถมศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก กลุ่มตัวอย่างที่ศึกษาเป็นนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 จำนวน 100 คน คัดเลือกกลุ่มตัวอย่างโดยวิธีการสุ่มตัวอย่าง

แบบหลายขั้นตอน การเก็บรวบรวมข้อมูลใช้วิธีการสัมภาษณ์นักเรียนร่วมกับการสังเกตอาหารที่นักเรียนบริโภคที่โรงเรียน ซึ่งน้ำหนัก วัดส่วนสูงของนักเรียนภายหลังการสัมภาษณ์ และใช้แบบสอบถามกับบิดามารดาหรือผู้ปกครอง วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติเชิงพรรณนา ผลการศึกษาพบว่า เมื่อเทียบกับเกณฑ์มาตรฐานไทย กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีภาวะโภชนาการปกติตามดัชนีน้ำหนักต่ออายุ ส่วนสูงต่ออายุ น้ำหนักต่อส่วนสูง ร้อยละ 90, 95 และ 89 และมีภาวะโภชนาการสูงกว่าเกณฑ์ตามดัชนีดังกล่าวร้อยละ 8, 5 และ 6 ตามลำดับ นอกจากนี้ยังพบภาวะโภชนาการต่ำกว่าเกณฑ์เฉพาะดัชนีน้ำหนักต่ออายุ และน้ำหนักต่อส่วนสูง ร้อยละ 2 และ 5 เมื่อเทียบเกณฑ์มาตรฐานสากล ตามดัชนีน้ำหนักต่ออายุและส่วนสูงต่ออายุ พบว่าผลที่ได้คล้ายคลึงกับเกณฑ์มาตรฐานไทย กล่าวคือกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีโภชนาการปกติ

สำหรับพฤติกรรมบริโภคของนักเรียนกลุ่มตัวอย่าง จากการศึกษาพบว่าข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์นักเรียนและจากแบบสอบถามผู้ปกครองในส่วนของพฤติกรรมการบริโภคของเด็กนักเรียนมีความสอดคล้องกัน นักเรียนร้อยละ 96 ได้รับปริมาณอาหารที่เพียงพอเพราะได้อาหารครบทั้ง 3 มื้อต่อ 1 วัน ในด้านคุณค่าอาหารพบว่า นักเรียนได้รับคาร์โบไฮเดรตและไขมันร้อยละ 93 และ 73 ในขณะที่ได้รับโปรตีน และเกลือแร่วิตามิน อย่างสม่ำเสมอเป็นประจำทุกวันร้อยละ 40 และ 50 ดื่มน้ำอัดลมเป็นประจำทุกวันร้อยละ 44 และบริโภคอาหารว่างที่มีปริมาณน้ำตาลสูง ร้อยละ 64 ในประเด็นอาหารต้องห้ามในภาวะสุขภาพปกติเพียงร้อยละ 18 ของนักเรียนเท่านั้นที่งดบริโภคอาหารเนื้อสัตว์และผลไม้บางชนิด และงดบริโภคอาหารบางอย่างในขณะที่เจ็บป่วย ร้อยละ 79

จากผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า โดยภาพรวมภาวะโภชนาการของนักเรียนอยู่ในเกณฑ์ปกติ ในขณะที่พฤติกรรมการบริโภคของนักเรียนบางส่วนยังไม่ถูกต้องหรือไม่ได้รับอาหารครบ 5 หมู่ ทั้งคุณภาพและปริมาณ ฉะนั้นการที่จะส่งเสริมภาวะโภชนาการในเด็กวัยเรียน จำเป็นจะต้องสอดแทรกการบริโภคอาหารที่มีคุณค่าไว้ในบทเรียนของเด็กวัยเรียน